

ANKARA'DA ÖZEL BİR KOLEKSİYONDAN CAM YAĞ VE KOKU ŞİŞELERİ

Glass Oil and Perfume Bottles from a Private Collection in Ankara

Emine AKKUŞ KOÇAK* – Melih ARSLAN**

Öz: Çalışma kapsamında, Anadolu Medeniyetleri Müzesi denetiminde taşınır kültür varlığı koleksiyonerliği yapan Mehmet Durmaz'ın koleksiyonunda bulunan çok sayıda cam eser arasından Roma Dönemi'nde kullanım görmüş koku ve yağ şişeleri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır¹.

Seramik, metal, fayans gibi materyallerden üretilmiş olanlarının yanında camdan üretilmiş koku ve yağ şişelerinin antik dönemde günlük hayatın bir parçası olarak geniş kullanım alanı buldukları anlaşılmaktadır. Sporcuların yağlanması, yıkanma kültürünün bir parçası olmaları, günlük hayatta kadınların kozmetik ürünlerini muhafaza etmeleri, içerikleri ile birlikte ticaretlerinin yapılması ve mezar kontekstlerinde ise ölü hediyeleri olarak kendilerine yer bulmaları arkeolojik kazılarda konutlar, hamam, palaestra gibi kamu yapıları ve mezar kontekstlerinde sıklıkla karşımıza çıkmalarına neden olmuştur. Bu şişeler ticari birer nesne olmalarıyla da ilişkili olarak geniş bir coğrafi yayılıma sahip olup çok çeşitli formları içlerinde barındırırlar. Unguentariumlar aynı zamanda ölü kültü ile de ilişkili olduğundan sayı ve form çeşitliliği diğer formlara göre daha fazladır. M. Durmaz koleksiyonundaki koku ve yağ şişelerinin de büyük oranda tüm ve eksiksiz olarak günümüze gelmiş olması eserlerin mezar hediyesi olarak kullanılmış olduklarını düşündürmektedir.

Satın alma yolu ile koleksiyona kazandırılmış çalışma kapsamındaki eserlerin Ankara ve çevresinden ele geçmiş oldukları sözlü olarak beyan edilmiştir. Her ne kadar kaçak yollarla elde edilerek müze ve özel kole-

Abstract: This paper deals with the perfume and oil bottles from the Roman Imperial Period, which are part of the extensive glass vessel collection of Mehmet Durmaz, a collector of movable cultural property under the control of the Museum of Anatolian Civilizations in Ankara.

Glass perfume and oil bottles were integral to daily life in antiquity, alongside examples crafted from ceramic, metal, and faience. They were essential elements of bathing rituals, anointment of athletes and cosmetics, particularly for women. Therefore, archaeologists frequently encounter these bottles in various settings, including residences, grave contexts, and public buildings such as baths and palaestrae. Additionally, perfume bottles, in their diverse forms, served as commodities traded across a wide geographical area. Being frequently encountered grave goods within the ancient burial contexts explains the large number and variety of unguentaria compared to other glass bottle forms. Furthermore, the well-preserved condition of the perfume and oil bottles in the M. Durmaz collection strongly suggests their role as grave goods.

The vessels evaluated within the study, acquired through purchase, have been reported to be recovered from Ankara and its surroundings. Although the finds unearthed by illegal excavations and exhibited in museums and private collections do not provide as much information as those discovered in archaeological excavations, they still form a crucial corpus of finds shedding light on the repertoire of the ancient Anatolian glass vessels, their diversity, and geographical distribution of the commercial bottles. In this regard, twenty-three perfume and oil bottles of varying

* Arş. Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, emine.a.kocak@yobu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7365-0029.

** Klasik Arkeolog - Nümismat, arslanmelih06@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2152-1564.
Makale Türü: Araştırma | Geliş Tarihi: 14.01.2024 | Kabul Tarihi: 03.04.2024 | Atf: Akkuş-Koçak E. – Arslan M. 2024, "Ankarada Özel Bir Koleksiyondan Cam Yağ ve Koku Şişeleri". *Septem Artes* 2 (2024), 42-59.

¹ Koleksiyonunda yer alan cam eserleri çalışmamıza izin veren ve çalışmalar sırasında bize her türlü kolaylığı sağlayan sayın M. Durmaz'a teşekkür etmeyi borç biliriz.

siyonlarda kendine yer bulan eserler bize arkeolojik kazılarda tespit edilen buluntular kadar bilgi sunmasa da Anadolu topraklarında kullanılmış cam formlarının bütünlüğünün algılanabilmesi, çeşitliliğinin saptanabilmesi ve içerikleri ile birlikte ticareti yapılan şişelerin coğrafi dağılımlarının tespit edilebilmesi açısından önemli buluntular olarak görülmelidirler. Bu nedenle, koleksiyonda yer alan koku ve yağ şişelerinin antik dönemdeki kullanımları, kronolojik ve tipolojik farklılıkları üzerinde durularak camdan üretilmiş farklı form ve boyutta yirmi üç adet şişe incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Roma İmparatorluk Dönemi, Roma Camcılığı, Koku Şişeleri, Aryballos, Unguentarium, Kalıba Üfleme, *PATRIMONI*.

shapes and sizes from the collection were examined, focusing on their original function and chronological and typological distinctions.

Keywords: Roman Imperial Period, Roman Glass, Perfume Bottles, Aryballos, Unguentarium, Mould-Blowing, *PATRIMONI*.

Antik Dönemde Koku ve Koku Şişeleri

Çağlar boyunca güzel kokulu yağlar, merhemler ve parfümlerin insan üzerinde yaratmış olduğu etki ve yaygın kullanımları bilinmektedir. Bu ürünlerin ilk ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı konusunda elimizde kesin kanıtlar olmasa da Mısır'da MÖ 4. binyıldan itibaren kozmetik ürünlerinin kullanımına ve MÖ 3. binyıldan itibaren parfüm yapımına ilişkin kesin kanıtlar mevcuttur². MÖ 2. binyılda Mezopotamya saraylarında parfüm yapımını kanıtlayan tabletlerden söz etmek mümkündür. Mari Sarayında tespit edilen arşivlerde Nur-ili adlı parfüm üreticisinin susam yağı alarak karşılığında kokulu yağlar verdiğinden bahsedildiği ve kokulu-kokusuz yağlar ve parfümlerin muhasebe kayıtlarının tutulduğu belirtilmektedir³. MÖ 13. yüzyıla tarihlenen Asur tabletlerinde ise parfüm yapımında kullanılan hammaddeler ve parfümün yapım aşamasına dair bilgiler yer almaktadır⁴. Mısır'da parfüm yapımına ilişkin tespit edilen antik metinler ve mısır duvar resimlerinde tasvirler dikkat çekicidir⁵. MÖ 2. binyılın başlarından itibaren Kıbrısın da parfüm üretim merkezlerinden biri olduğu ve ihraç malları arasında yerini aldığı anlaşılmaktadır. Myken dünyasında da büyük boyutlu bir parfüm endüstrisinin varlığı özellikle Pylos sarayında bulunan ve kentte üretilen parfümün kapasitesi, ticareti ve parfüm yapımında kullanılan malzemeleri öğrenebildiğimiz yazıtlarla ortaya konulmaktadır⁶. Güzel kokulu yağlar, parfümler ve merhemlerin üretim ve ticaretine ilişkin Tunç Çağından gelen bilgi ve becerilerle birlikte, kullanımına yönelik küçük boyutlu koku ve merhem şişelerinin üretimleri takip eden Yunan ve Roma dünyasında çeşitlenerek devam etmiştir. Antik metinlerde bu güzel kokuların üretim ve kullanımına yönelik bilgiler artarken⁷, arkeolojik kazılarda bu ürünlerin muhafaza edilmesi için kullanılan küçük boyutlu şişelerin tespiti büyük boyutlara ulaşmıştır. Bu durum erken dönemlerde üretiminin sarayla ilişkili olduğu lüks mallar sınıfındaki koku/parfüm/aromatik yağlar/merhemlerin artık orta sınıf vatandaşlar tarafından da kullanılabilir ürünler haline geldiklerini ortaya koymaktadır. Bu ürünlerin muhafaza edildiği kozmetik şişeleri ise genellikle küçük boyutlu ve içeriğin kontrollü şekilde dökülebilmesini sağlayan dar ağızlı iken; formları içeriklerine, kullanıldıkları dönemin zevkine ve bölgelere göre farklılıklar göstermektedir.

MÖ 6. yüzyıldan itibaren seramik örnekleriyle birlikte Akdeniz havzasındaki merkezlerde üretilen iç kalıp tekniğinde cam koku şişelerinin tüm Yunan dünyasında dolaşıma girdiği görülmektedir⁸. Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren ise camda üfleme tekniğinin kullanılmaya başlanmasıyla cam formlarının üretimleri kolaylaşmış ve çeşitliliği artmıştır. Bu gelişmeyle sağlanan biçimsel çeşitlilik diğer formlar gibi parfüm şişelerine de yansımıştır.

2 Lucas 1930, 41-53; Ben-Noun 2016, 56-60; Atila 2021b, 32.

3 Brun 2000, 278.

4 Mendels 1989, 92; Brun 2000, 278.

5 Lukas 1959, 105-119; Civelek 2019, 2, 3; Karakurt 2021, 4, 5.

6 Moulos 2015, 25-29; Foster 1974, Atila 2021a, 19-30.

7 Plin. *nat. hist.* XIII. 1-25; Theophr. *od.*; Ath. XV.27-48; ayrıca antik kaynaklarda parfüm konusu için bkz. Atila 2021b, 36-39.

8 Harden 1981, 58-137; Grose 1989, 109-125.

M. Durmaz koleksiyonunda yer alan MS 1.-4. yüzyıl aralığına tarihlendirilebilen yirmi üç örnek, üfleme tekniğinde üretilmiş ve erişimlerinin nispeten daha kolay olduğu sıradan formlarla birlikte Anadolu'ya ticaret yoluyla gelmiş olması muhtemel az sayıdaki koku şişesinden oluşan güzel bir seçki sunmaktadır.

Minyatür Şişeler (Fig. 1.1, 1.2)

Bu tip minyatür şişeler tipik olarak içe katlanmış ağızlı, silindirik boyunlu, boyundan gövdeye geçişte sıkıştırma izi bulunan ve omuz kısmının da bir aletle sıkıştırılarak belirginleştirilmiş olduğu küçük boyutlu şişelerdir. Örnekleri, Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nin tipik formları arasında görülmektedirler.

M. Durmaz koleksiyonunda yer alan her iki örnek de tüm olup serbest üfleme tekniğinde üretilmişlerdir. Fig. 1.1 kobalt mavi renkte, dışa çekik ağız kenarı kalınlaştırılmış, silindirik boyunlu ve üst kısmından aletle sıkıştırılmış küresel gövdelidir. Eserin ağız çapı 1.5 cm iken yüksekliği 5.5 cmdir. Fig. 1.2 ise amber rengi camdan, düzgün olmayan bir biçimde içe katlanmış ağız kenarlı, kısa silindirik boyunlu, üst kısmından aletle sıkıştırılmış armudi gövdeli ve hafif iç bükey diplidir. Ağız çapı 1.4 cm olan eser 3.9 cm yüksekliği ile oldukça küçük boyutludur.

Anadoluda Silifke, Bergama, Bandırma Müzeleri ile Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Cam Eserler Koleksiyonu ve Medusa Cam Koleksiyonunda yerini alan bu tip minyatür şişelerin⁹ benzerleri Parion ve Elaiussa Sebaste'de olduğu gibi mezar kontekstlerinde¹⁰ ve Ephesos yamaç evlerde olduğu gibi konut alanlarında¹¹ da karşımıza çıkmaktadır. Bu minyatür şişeler başta Kıbrıs¹² olmak üzere Anadolu dışındaki yerleşimler ve koleksiyonlarda da görülmektedir¹³. Bu tip parfüm şişelerinin özellikle başta Kıbrıs olmak üzere imparatorluğun doğusunda yaygın olduğu ve batısındaki merkezlerde oldukça nadir ele geçtikleri belirtilmektedir¹⁴.

M. Durmaz koleksiyonunda yer alan iki koku şişesi (fig. 1.1, 1.2) renk, boyut ve ağız kenarlarının biçimlendirilişi açısından farklılıklar gösterse de aynı tipte şişelerin varyasyonlarıdır. Yukarıda belirtilen benzer örneklerden yola çıkılarak MS 1. yüzyılda kullanım gördükleri anlaşılmaktadır.

Aryballos (Fig. 1.3)

Tipik olarak silindirik boyunlu, çift kulplu ve küresel gövdeli yağ şişeleri olan aryballosların en karakteristik özellikleri "*dolphin handles*" olarak bilinen yunus biçimli kulplarıdır. Bu kulplara takılan metal halkalar ve onlara bağlı zincirler ya da deri kayışlar ile korunmuş örneklerden bilindiği kadarıyla metal tıplar yardımıyla yağların bu şişeler içerisinde muhafaza edilmesi ve taşınması kolaylaşmaktadır¹⁵. Yunan dünyasında erken örneklerinin seramik, metal ve iç kalıp tekniğinde camdan yapılmış oldukları bilinirken serbest üfleme tekniğinde camdan üretilen aryballoslar ise ilk olarak MS 1. yüzyılda ortaya çıkmışlardır¹⁶. Serbest üfleme tekniğinde üretilmiş cam aryballoslar, yaygın olarak MS 1.-3. yüzyıllar arasında kullanım görse de MS 4. yüzyıla tarihlenen örnekler de bulunmaktadır¹⁷. Özellikle mezar kontekstlerinde bir arada

9 Erten 2018, 145, kat. no. 55 (Silifke Müzesi-Satın Alma); Koçan – Tan 2017, 103, kat. no: 53-54; (Bandırma Arkeoloji Müzesi); Atilla – Gürlü 2009, 25, kat. no. 17 (Bergama Arkeoloji Müzesi); Canav 1985, 47, no. 48 (Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A. Ş. Cam Eserler Koleksiyonu- Buluntu Yeri: Balıkesir); Höpken – Çakmaklı 2015, 121, no. 256 (Medusa Cam Koleksiyonu).

10 Gençler 2009, 50-51, res. 25b, 180, kat. no. 69; Gençler Güray 2011, fig. 6.5 (Elaiussa Sebaste, mezar buluntusu); Keskin 2019, 110-111, kat. no. 13-14 (Parion Tavşandere Nekropolü).

11 Czurda-Ruth 2007, 90-91, taf. 12, no. 249-250.

12 Vessberg – Westholm 1956, 160, fig. 48. 35-38; Lightfoot 2017, 203-207, kat. no. 263-273.

13 Samothrake Nekropolis'i'nden MS 1. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen örnekler için bkz. Dusenbery 1998, 1103-1105, S179-4, S180-3, S180-4, İsrail Müzesi: İsraili 2003, 114, no. 98; Whitehouse 1997, 147, 346, no. 248.

14 Lightfoot 2017, 203.

15 Susak-Pitzer 2015, 325-329, fig. 8.5-7; Arveiller-Dulong – Nenna 2005, 220, no. 640; Whitehouse 1997, 201, no. 351; Grossmann 2002, 11, no.10.

16 Yunan ve Roma Dünyasında aryballosların kökenleri, kronolojik ve tipolojik gelişimi, üretim teknikleri ve işlevleri üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. Erten 2021, 345-356.

17 Isings 1957, 80: Isings, Nijmegen'deki 4. yüzyıl nekropolisinden tespit edilen bir aryballosun en geç örneklerden biri olduğunu belirtmektedir.

ele geçtikleri strigilis gibi materyaller düşünüldüğünde, tasvir sanatlarında da karşımıza çıkan sporcuların yağlanması ve hamam yapılarında ele geçen örnekler sayesinde yıkanma kültürünün bir parçası oldukları ve gerekli yağların taşınmasında kullanıldıkları anlaşılmaktadır¹⁸. Sorokina, Pergamon üretimi Geç Hellenistik Dönemin pişmiş toprak bazı vazo örneklerinden ve Doğu Akdeniz üretimi oldukları önerilen yaka ağızlı prizmal, küresel, silindirik gövdeli şişelerden yola çıkarak bu tip ağız kenarı biçimlendirmesine sahip aryballosların da Batı Anadolu kıyılarında bir merkezde (Pergamonda) üretilmiş olabileceklerini önermektedir¹⁹. Genel karakteristik özellikleri aynı kalmakla birlikte ayrıntılarda farklılıklar gösteren cam aryballoslar tüm Roma İmparatorluğu topraklarında karşımıza çıkmaktadır. Arkeolojik kazılardan tespit edilen cam aryballoslar genellikle fragmanlar halinde iken, müze ve özel koleksiyonlarda iyi korunmuş örnekleri ile karşılaşılabilmektedir²⁰.

M. Durmaz koleksiyonunda yer alan aryballos yeşil renkte saydam camdan serbest üfleme, aletle şekillendirme tekniği ile üretilmiştir (Fig. 1.3). Ağız kenarı dışa-aşağı ve yukarı doğru katlanarak biçimlendirilmiş yaka ağızlı olarak tabir edilen tiptedir. Kısa silindirik boyunlu, küresel gövdelidir. Ağız kenarının altından omuz üzerine aynı renkte camdan yapılmış kulplar sonradan eklenmiştir. Boyundan gövdeye geçişte aletle sıkıştırma izi görülmekte, dip kısmı ise hafif içbükeydir. Koleksiyonda bulunan örnek de dışa-aşağı ve yukarı katlanarak biçimlendirilmiş yaka biçimli ağız kenarı ile Anadolu kökenli olabilecek aryballoslara güzel bir örnek oluşturmaktadır. Benzer tipte aryballoslardan yola çıkılarak M. Durmaz koleksiyonundaki örneğin de MS 1.-2. yüzyıllarda kullanımda kalmış olduğu söylenebilir.

Kuş Biçimli Şişe (Fig. 1.4)

Kuş biçimli şişelerin Roma İmparatorluğu'nun batısındaki örnekleri daha natüralist bir yapıya sahip olup MS 1. yüzyılın ilk yarısında üretilmeye başlandıkları anlaşılmaktadır²¹. Doğu Roma örnekleri ile karşılaştırıldıklarında imparatorluğun batısında tespit edilmiş olanların bir ucunun baş biçiminde şekillendirildiği, gövdenin ise daha ince uzun olduğu ve kapalı bir kuyrukla sonlandığı görülmektedir. Gövde kuyruk kısmına doğru sivrilirken bu kapalı kaplardan içeriği çıkarmanın başka bir yolu olmadığı için kuyruğun uç kısmı kırılmaktadır²². İmparatorluğun doğu ve batısından ele geçen kuş biçimli şişelerin form farklılıklarından dolayı kullanım biçimlerinin de farklı olduğu düşünülmektedir²³. Kuş biçimli şişelerin imparatorluğun batısındaki örneklerinde kozmetik pudra kalıntılarına rastlanırken, Doğu Akdenizde yaygın olarak tespit edilen şişelerin serpme (damlatma) şişesi, *guttus*, *askos* ya da *biberon* olarak tanımlandıkları görülmektedir²⁴. Doğu örneklerinde genellikle baş yerine yuvarlatılmış ya da üç parçalı yonca biçimli bir ağız karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, Doğu Akdeniz örneklerinin imparatorluğun batısında görülen kuş biçimli şişelerin MS 2.-3. yüzyıllarda kullanımda olan varyasyonları oldukları düşünülebilir.

Louvre Müzesi eserleri arasında M. Durmaz koleksiyonunda yer alan kuş biçimli şişe ile benzer özelliklere sahip iki örnek yer alırken bunlardan birinin Suriye'nin batısında bulunan Tartus/Antik Tortose kentinden getirilmiş olduğu ve diğer örneğin de Doğu Akdeniz kökenli olduğu belirtilmektedir²⁵. Louvre Müzesi, Royal Ontario Müzesi, Corning Müzesi koleksiyonlarının yanında Kıbrıs koleksiyonlarında da çok sayıda kuş biçimli şişe olduğu kaydedilirken Doğu örnekleri ile yakınlık gösteren benzer kuş şekilli şişeler ile Anadolu müze ve özel koleksiyonlarında da karşılaşılmaktadır²⁶. Formun genel olarak MS 1.

18 Yegül 2006, 23; Erten 2021, 345-356.

19 Sorokina 1987, 42, 43. Ayrıca bkz. Lightfoot 1989, 78, no.15; Foy 2018, 278.

20 Metropolis: Akkuş Koçak 2021, 82-84, lev. 10.100-101; Pergamon: Schwarzer – Rehren 2021, pl. 6.50; Parion: Kasapoğlu – Özdemir 2012, 160-161, res. 211; Bergama Müzesi: Atila – Gürler 2009, 114-116, kat. no. 184-186; Medusa Cam Müzesi: Höpken – Çakmaklı 2015, 98, 99, no. 190-193; Uşak Arkeoloji Müzesi: Çakmaklı 2007, 121, no. 41.

21 Isings 1957, 27, Form 11.

22 Isings 1957, 27, Form 11.

23 Arveiller-Dulong – Nenna 2005, 185.

24 Lightfoot 2017, 161; Whitehouse 1997, 120-122.

25 Arveiller-Dulong – Nenna 2005, 185, 221, no. 644, 645.

26 Stern 1977, 50-52, Pl. 13.12A-B; Louvre Müzesi: Arveiller-Dulong – Nenna 2005, 185, 221, no. 644-645; Royal Ontario Müzesi: Hayes 1975, 54, no. 118; Corning Müzesi: Whitehouse 1997, no. 187-189; Samothrace: Dusenbery 1967, 48, fig. 49; Isings 1957, Form 11; Palmyra Müzesi: Gawlikowska – AsAd 1994, (Zabda Mezar buluntusu) pl. 1; Selanik/Vardari Nekropolü: Adam-

yüzyılda kullanım görmeye başladığı ve bazı değişikliklerle MS 3. yüzyıla kadar kullanımda kalmış olduğu anlaşılmaktadır.

M. Durmaz koleksiyonunda yer alan yeşil renkte saydam camdan serbest üfleme ve aletle şekillendirme teknikleriyle üretilmiş yonca ağızlı, kuş biçimli gövdeye sahip şişenin kuyruk kısmı sıkıştırılarak biçimlendirilmiştir. Dip kısmı ise hafif içbükey olan şişe 9 cm yüksekliğinde ve 12 cm uzunluğundadır. Tüm bu özellikleri ile eser MS 2.-3. yüzyıllarda Roma İmparatorluğu'nun doğusunda yaygın olduğu anlaşılan kuş biçimli şişe tipi ile paralellik göstermektedir.

Prizmatik Gövdeli Koku Şişesi / Mercury Bottle (Fig. 1.5)

Isings Form 84 olarak tanınan²⁷ bu tip prizmatik gövdeli koku şişeleri genel olarak, dışa-içe katlanarak düzleştirilmiş ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, gövdesi dar-kare kesitli, renksiz yakın camdan ve kalın cidarlı olarak kalıba üfleme tekniğiyle üretilmektedirler. Unguentariumlar ile birlikte ticareti en çok yapılan cam koku şişeleri arasında sayılmaktadırlar. Bu şişelere “mercury bottle” denmesinin sebebi ise şişelerin diplerinde bulunan damgalarında sık sık tanrı Merkür'ün betiminin bulunmasıdır²⁸. Ancak dip kısmında koç, horoz, kaplumbağa gibi hayvan motifleri, altı köşeli yıldız, amphora betimleri, noktalardan oluşan kompozisyonlar, yazıtlar yahut monogramların olabildiği farklı betimlerin bulunduğu veya herhangi bir betimin bulunmadığı örnekler de görülmektedir. Bunların yanında yan duvarlarında sarmaşık motifleri, palmiye, harf ya da monogramların yer aldığı şişeler de bulunmaktadır. Bu şişelerin içeriğinin özel bir merhem, parfüm ya da tıbbi bir ürün olduğu belirtilmektedir²⁹. Bu tip şişelerin yaygın olarak ele geçtikleri merkezler ile şişeler arasındaki renk, doku gibi benzerlikler dikkate alınarak Roma, Kuzey İtalya ve Ren Bölgesi'ndeki atölyelerde üretilmiş oldukları öne sürülmektedir³⁰.

M. Durmaz koleksiyonunda bulunan 13.8 cm yüksekliğindeki prizmatik gövdeli koku şişesi tümdür. Açık mavimsi yeşil renkte saydam camdan kalıba üfleme ve aletle şekillendirme teknikleri kullanılarak üretilmiştir. Şişe dışa ve içe katlanarak düzleştirilmiş 2 cm çapında ağız kenarlı, aşağı doğru genişleyen silindirik boyunlu, dörtgen prizmal gövdelidir. Boyundan gövdeye geçiş kısmı bir aletle sıkıştırılmış, gövde ise dört tarafından çöktürülmüştür. 2.9 x 2.8 cm boyutlarındaki dip kısmı bezemesiz olup pontil izi bulunmaktadır.

Anadolu ve Kıbrıs'tan tespit edilen az sayıdaki prizmatik gövdeli koku şişesi genellikle dip kısmı bezemesiz örnekler olmalarına karşın³¹ yukarıda sözü geçen “mercury bottle” olarak tanınan form ile ilişkili olmalıdırlar. Mezar buluntusu olarak ele geçen MS 1. yüzyıla ait erken örnekleri olsa da bu şişeler yaygın olarak MS 2.-3. yüzyıllara tarihlenmektedirler³².

Unguentariumlar

Roma Dönemi camcılığının en bilinen ve en yaygın kullanılan formlarından olan unguentariumlar çok çeşitli tip ve boyutlarda karşımıza çıkmaktadırlar. Çalışmada yer alan armudi gövdeli, oval gövdeli, konik gövdeli, şamdan biçimli, iğ biçimli ve makara biçimli unguentariumlar Roma İmparatorluk Dönemi boyunca yaygın kullanılan tiplerden olup; koleksiyondaki en geniş grubu oluşturmaktadırlar.

Veleni 2010, 276, no. 213; Kıbrıs: Cesnola Koleksiyonu, Lightfoot 2017, 160-162, kat. no. 182-185; Vessberg – Westholm 1956, 209, 210, fig. 51.1-2; Vessberg 1952, pl. XX.4-5; Anadolu Örnekleri için bkz. Canav 1985, 39, no. 23-24; Adana Bölge Müzesi: Stern 1989, fig. 11.1-2; Medusa Cam Müzesi: Höpken – Çakmaklı 2015, 80-82, no. 141-146; Konya Müzesi (Halep'ten gelmiş olduğu belirtilmektedir); Küçükpazarlı 2006, 21, kat. no.1; Tokat Müzesi, Eker 2016, 128, kat. no. 336; Kocabaş Koleksiyonu: Akat et al. 1984, res. 123-124.

27 Isings 1957, 100, 101.

28 Foy 2018, 279, 282.

29 Isings 1957, 100, Form 84; Foy – Nenna 2006, pl. 60-63, F-MER 001-049; Arveiller-Dulong – Nenna 2005, 32.

30 Arveiller-Dulong – Nenna 2005, 32; Foy 2015, 377; Arveiller 2006, 125.

31 Kahramanmaraş Müzesi: Eker 2017, 71 (MS 3. yüzyıl); Adana Bölge Müzesi: Stern – Erten Yağcı 1989, fig. 2.10; Kıbrıs Cesnola Koleksiyonu: Lightfoot 2017, 64, kat. no. 36.

32 Isings 1957, 100-101; Arveiller-Dulong – Nenna 2005, 32; Arveiller 2006, 125.

Armudi Gövdeli Unguentariumlar (Fig. 1.6, 1.7): İçe katlanmış ağız kenarlı, huni ağızlı, gövdeye doğru genişleyen silindirik boyunlu ve armudi gövdeli koku şişeleridir. Koleksiyonda bulunan örneklerden biri mavi renkte (fig. 1.6), bir diğeri ise yeşil renkte saydam camdan (fig. 1.7) üretilmiştir. Bu iki örnek boyut ve biçim olarak farklılıklar gösterebilir de aynı tipin varyasyonlarıdır. Benzer örnekler gibi MS 1.-2. yüzyılda kullanım görmüş olmalıdırlar³³.

Oval Gövdeli Unguentariumlar (Fig. 1.8, 1.9): İçe katlanmış ağız kenarlı, silindirik boyunlu, oval gövdeli, yuvarlak veya hafif içbükey dipli bu unguentariumların boyun ve gövde uzunlukları birbirine eşittir. Koleksiyonda biri mavimsi yeşil (fig. 1.8) ve diğeri yeşil renkte (fig. 1.9) camdan olmak üzere iki örnek bulunmaktadır. Fig. 1.8, 1.7 cm ağız çapına, 9.9 cm yüksekliğe sahip olup hafif içbükey dibin çapı 1.4 cm dir. Fig. 1.9 ise 2.1 cm ağız çapına ve 10.8 cm yüksekliğe sahip olup yuvarlak dipte çıkıntı şeklinde pontil izi görülmektedir. Unguentarium formunun en erken tipini oluşturan oval gövdeli unguentariumlar imparatorluğun hem doğusunda hem de batısında MS 1. yüzyılda yaygın olarak üretilmiş ve kullanılmışlardır³⁴.

Konik Gövdeli Unguentariumlar (Fig. 2.10-2.13): Bu tip unguentariumlar içe katlanmış ağız kenarlı, silindirik boyunlu, boyundan gövdeye geçişte sıkıştırma izi bulunan, konik gövdeli ve içbükey diplidirler. Tüm Roma İmparatorluğu coğrafyasında olduğu gibi Anadolu'da da sıklıkla karşımıza çıkan küçük boyutlu koku şişeleridirler³⁵. Çoğunlukla müze envanterlerinde karşımıza çıkan bu tip unguentariumların Anavarza, Elaiussa Sebaste, Smintheion, Kalebayır ve Parion nekropolislerinde mezar buluntusu olarak ele geçmiş olmaları ölü hediyeleri olarak Anadolu'da yaygın kullanımına işaret eder.

Koleksiyonda yer alan konik gövdeli unguentariumlar serbest üfleme aletle şekillendirme teknikleriyle yeşil (fig. 2.10, 2.11, 2.12) ve mavi (fig. 2.13) renklere üretilmişlerdir. Yukarıda belirtilen genel tanıma uygun olarak içe katlanmış ağız kenarlı silindirik boyunlu, konik gövdeli, içbükey diplidirler. Boyutları 8 cm ile 12.5 cm arasında değişmektedir. Tamamı tüm ve eksiksiz bu dört unguentarium da benzerleri gibi MS 1.-2. yüzyıllara tarihlendirilmelidirler.

Şamdan Biçimli Unguentariumlar: Şamdan biçimli unguentariumlar genel olarak uzun silindirik bir boyun kısmına sahip olmalarının dışında ağız (dışa çekik-yuvarlatılmış veya içe katlanmış) ve gövde profillerinde (konik, yarı küresel, basık, çan biçimli vs.) farklılıklar gösterebilmektedirler. O. Vessberg ve C. Isings bu tipin imparatorluğun batısındaki örneklerinin sınırlı olduğunu ve esas olarak doğudaki merkezlerde geliştirildiğini belirterek şamdan biçimli unguentariumları tipolojik özelliklerine göre kendi içerisinde alt gruplara ayırmışlardır³⁶. Alçak gövdeli ve karakteristik olarak oldukça uzun boyunlu bu şişelerin içeriğinin az miktarlarda dökülmesini kolaylaştıran ve buharlaşmasını yavaşlatan uzun boyunlarından dolayı güzel kokulu esanslar ve yağların konulmasında kullanılmış olmaları gerektiği belirtilmektedir³⁷. M. Durmaz koleksiyonunda da şamdan biçimli unguentariumlar grubuna giren farklı tiplerde yedi adet koku şişesi yer almaktadır. Bu unguentariumlar tipolojik farklılıkları dikkate alınarak üç başlık altında incelenmiştir.

Tip 1 (Fig. 2.14- 2.17): Esas olarak şamdan biçimli unguentariumlar geniş ağız kenarlı, oldukça uzun dar silindirik boyunlu tiplerdir. Boyundan gövdeye geçişin sıkıştırma izi ile belirginleştirildiği şamdan biçimli unguentariumlar Isings form 82A olarak sınıflandırılmaktadırlar³⁸. Bu grup içerisinde ise çan biçimli

33 Bergama Müzesi: Atila – Gürler 2008, 20, kat. no. 7 (MS 1. yüzyıl); Diyarbakır Müzesi: Hanar 2018, 371, kat. no. 350 (MS 2. yüzyıl); Kahramanmaraş Müzesi: Eker 2014, 375, kat. no. 270 (MS 1.-2. yüzyıl); Medusa Cam Müzesi: Höpken – Çakmaklı 2015, 129, 130, no. 285-287 (MS 1. yüzyıl sonları).

34 Gençler-Güray 2011, fig. 7.1-3; Lightfoot – Arslan 1992, 173, no. 108; Koçhan – Tan 2017, 92, 93, kat. no. 14-17; Atila – Gürler 2009, 38, kat. no. 43; Hazinedar-Coskun 2018, kat. no. 3; Temür – Özbilgin 2023, 360-361, kat. no. 1-24.

35 Stern 1989, res. 10, 11, 12 (Adana Bölge Müzesi- Anavarza mezar buluntusu); Gençler 2009, lev. 3-4, no. 97, 103, 104 (Elaiussa Sebaste buluntuları); Gençler-Güray 2013, 130, res. 2 (Smintheion kazı buluntusu); Keskin 2019, 117, kat. no. 20 (Parion Nekropolü); Öztürk 2019, 119 (Kalebayır Nekropolisi); Eker 2014, 363-364, kat. no. 246-248 (Kahramanmaraş Müzesi); Şahin 2018, 108, kat. no. 33 (Konya Ereğli Müzesi); Marangoz 2018, 114-115, kat. no. 8-9 (Şanlıurfa Müzesi).

36 Vessberg Kıbrıs buluntularından yola çıkarak şamdan biçimli unguentariumları sekiz alt tipe ayırmaktadır bkz. Vessberg 1952, 136-139; Isings ise şamdan biçimli unguentariumlar altında dört ana grup tespit etmiştir. bkz. Isings 1957, Form 82, 97-99.

37 Vessberg 1952, 136.

38 Isings 1957, 97.

gövdeye sahip örnekler 82A(1) başlığı altında değerlendirilmektedir. Birçok müzede karşımıza çıkan bu tip unguentariumların mezar kontekstlerinde de tespit edilmiş olmaları Anadolu'da tanınan ve yaygın kullanılan formlar arasında olduklarını ortaya koymaktadır³⁹.

Koleksiyonda Tip 1 altında değerlendirilebilecek çan biçimli gövdeye sahip dört unguentarium bulunmaktadır (fig. 2.14, 2.15). Bunlardan ilki (fig. 2.14) 3.4 cm çapındaki yuvarlatılmış ağız kenarı dışa çekik, aşağı doğru genişleyen uzun silindirik boyunlu ve çan biçimli gövdelidir. Boyundan gövdeye geçiş bir aletle sıkıştırılmış, 4.6 cm çapında derin içbükey diplidir. Tüm ve eksiksiz olan eser 20 cm yüksekliği ile oldukça büyük boyutlu bir koku şişesidir. İkinci örneğin ise (fig. 2.15) ağız kenarı eksiktir. Uzun silindirik boyunlu, alt kısmında genişleyen çan biçimli gövdeli, 4 cm çapında içbükey diplidir. Boyundan gövdeye geçişte aletle sıkıştırma izi bulunan unguentarium 14.2 cm yüksekliğindedir.

Fig. 2.16 ve 2.17 ise dışa çekik ağız kenarının ateşe tutularak yuvarlatıldığı ağız kenarlı, aşağı doğru genişleyen silindirik boyunlu, boyundan gövdeye geçişin bir aletle sıkıştırıldığı çan biçimli gövdelidir. Geniş gövde biçimlendirmeleri ile yukarıdaki iki örnekten farklılık gösterebilir de bu tip altında değerlendirilebilecek örneklerdir. Fig. 2.16'nın dışa çekik ağız kenarı 3.7 cm çapında ve 15.9 cm yüksekliğinde iken fig. 2.17'nin dışa çekik ağız kenarı 2.7 cm çapında ve 16.5 cm yüksekliğindedir.

Bu tip altında değerlendirilen unguentariumların dördü de yeşil renkte saydam camdan üretilmiştir. Gövde biçimlendirmeleri farklı olsa da aynı tipin varyasyonları oldukları söylenebilir. Benzer örnekler gibi MS 1.- 2. yüzyıla tarihlendirilmektedirler.

Tip 2 (Fig. 2.18): Tip 1 ile karşılaştırıldığında daha yayvan konik bir gövdeye sahip örnekler bu başlık altında değerlendirilebilir. Isings'in şamdan biçimli unguentariumlar sınıflandırmasında Form 82A(2) olarak isimlendirilmişlerdir. Koleksiyonda bu grup altında tek bir örnek yer almaktadır (fig. 2.18). 17.9 cm boyunda, tüm ve eksiksiz olan eser yeşil renkte saydam camdan üretilmiştir. 6.3 cm çapındaki dışa çekik ağız kenarı içe katlanmış, uzun silindirik boyunlu, boyundan gövdeye geçişin aletle sıkıştırıldığı yayvan-basık gövdeli ve içbükey diplidir. O. Vessberg tarafından şamdan biçimli unguentarium tip IV olarak sınıflandırılan örneğin MS 1. yüzyıl sonundan MS 3. yüzyıla kadar kullanımda kaldığı anlaşılmaktadır⁴⁰.

Tip 3 (Fig. 3.19, 3.20): Uzun boyundan yayvan konik gövdeye geçişte aletle sıkıştırma izi bulunmayan bu unguentariumlar Isings Form 82B(2) olarak tanınmaktadır⁴¹. Isings bu tipin 82A grubundaki unguentariumlarla aynı zamanda ortaya çıktığını ve MS 1. yüzyıla dayandığını belirtse de yaygın olarak MS 2.-3. yüzyıla tarihlendirildikleri anlaşılmaktadır. O. Vessberg ise bu tip unguentariumları Tip III (disk biçiminde gövdeye sahip unguentariumlar) olarak sınıflandırmış ve MS 2. yüzyıl sonları 3. yüzyıla tarihlenmesi gerektiğini belirtmiştir⁴². Koleksiyonda bu tip altında değerlendirilebilecek iki eser bulunmaktadır. Bunlardan ilki (fig. 3.19) yeşil renkte saydam camdan serbest üfleme aletle şekillendirme tekniğinde üretilmiş olup tüm ve eksiksizdir. Dışa çekik 2.6 cm çapında ağız kenarı içe doğru katlanmış, aşağı doğru hafif genişleyen uzun silindirik boyunludur. Boyundan basık gövdeye geçişte aletle sıkıştırma izi görülmemektedir. 14 cm boyundaki şişenin 4 cm çapındaki düz dibinde ise "PATRIMONI" yazıtı bulunmaktadır (fig. 3.19). M. Durmaz koleksiyonunun en seçkin eserlerinden biri olan ve dip kısmında "PATRIMONT" yazıtı bulunan unguentariumun tipolojik açıdan benzerlerine Anadolu'da rastlansa dahi⁴³ bu tip unguentariumların yayınlanmış yazıtlı örneğinin bulunmaması ayrı bir önem taşımakta, bu durum koku ve koku şişelerinin ticareti konusunda bir değerlendirme yapmayı da gereklilik haline getirmektedir.

Anadolu'da tespit edilen Roma Dönemi cam şişeleri arasında tipolojik açıdan en zengin form unguentariumlar olmasına karşın bu koku şişelerinin diplerinde yazıtların olması pek karşılaşılmayan bir uy-

39 Erten 2018, 208, 209, kat. no. 82; Atila – Okan 2017, 76, no. 6a, 7a; Lightfoot – Arslan 1992, 180, kat. no. 115; Taştömür – Gürler 2019, 235, kat. no. 83; Özbilgin 2019, 167, kat. no. 40, 277, fig. 14. 40; Eker 2016, 65-67, 112, kat. no. U20; Höpken – Çakmaklı 2015, 116, no. 246; Meral 2012, 36, 37, res. 3a-d.

40 Whitehouse 1997, 154, 155, no. 264; Isings 1957, 98, Form 82A2; Atila – Okan 2017, 76, 77, fig. 8a-b; Gürler 2000, 59-62, no. 72-77.

41 Isings 1957, 99, Form 82B(2).

42 Vessberg 1952, 137, 138.

43 Lightfoot – Arslan 1992, 84-86, no. 40-42; Erten 2018, 79, kat. no. 28; Atila – Gürler 2009, 110-111, kat. no. 181-182; Gürler 2000, 63, no. 80; Aliş 2022, 161, kat. no. VI.09.

gulamadır. D. Foy ve D. Nenna unguentariumların diplerinde çok çeşitli işaret, monogram ve yazıtların İtalyadan ihraç edilen parfümlü yağların ulaştığı coğrafyayı bize göstermesi açısından önemini vurgulayarak İmparatorluk kontrolüne tabi ürünlerin üzerinde en sık görülen ifadelerden birinin “*PATRIMONI*” olduğunu belirtmektedirler. Foy ve Nenna yaptıkları çalışmada Fransa topraklarında tespit edilen damgalı şişeler üzerine ayrıntılı bir külliyat hazırlamışlardır. Bunlar arasında diplerinde damgaların bulunduğu dört farklı gruba ayrılmış çok sayıda unguentarium da bulunmaktadır. Ağız kısmında damga bulunan nadir bir örnek dışında diğer tüm unguentariumların figür (tanrı ve tanrıçalar ile atribüleri), sembol (rozet, palmet gibi bitkisel motifler ile horoz gibi hayvanlar), yazıt yahut yazıt ile birlikte bir sembolün bulunduğu damgaları şişenin dip kısımlarında yer almaktadır. Unguentarium diplerinde bulunan bu damgalardan 18 tanesi *PATRIMONI* yazıtı taşımaktadır. Bunlardan ikisi Isings form 82B(2) tipinde unguentariumlar olup, MS 2. yüzyıla tarihlendirilmiş mezar buluntularıdır⁴⁴.

Hem form hem de dipte yer alan *PATRIMONI* yazıtı açısından koleksiyondaki örneğin benzerleri Louvre Müzesi eserleri arasında da yer almakta ve bunların İtalya üretimi oldukları belirtilmektedir⁴⁵. Ayrıca, kozmetik ürünlerinin konulduğu “*PATRIMONI*” yazıtlı şişelerin MS 1. yüzyıl sonu – 2. yüzyılda İmparatorluğun batı kesiminde geniş bir dağılımının olduğu ve bu tip damgalı şişelerde bulunan merhemler ve parfümlü yağlar gibi ürünlerin kârlı ticaretinden sağlanan gelirlerin bir kısmının imparatorluk tarafından vergi olarak alındığı belirtilmektedir⁴⁶. Devlet tekeline gönderme yapan bu damgalardan yola çıkılarak devletin bu tip şişelerde satılan parfümlü yağların ve diğer pahalı ürünlerin sahibi, üreticisi veya kontrolörü olabileceği öne sürülmektedir⁴⁷.

D. Foy, “*PATRIMONI*” yazıtının her zaman bir daire oluşturacak şekilde düzenlenmiş olduğunu ancak bu damganın birkaç varyasyonunun bulunduğu belirtmektedir. Foy’un bu saptamasına göre yazıtların şişenin dip kısmının bir kenarında daire biçiminde küçük bir alanı kaplayacak şekilde uygulandığı şamdan biçimli unguentariumlar MS 2. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonraya tarihlendirilmelidir⁴⁸. M. Durmaz koleksiyonunda yer alan Isings form 82B(2) tipindeki Anadolu’da ender rastlanır örneklerden olan şamdan biçimli *PATRIMONI* yazıtlı unguentarium da yukarıda belirtilen benzerleri doğrultusunda MS 2. yüzyıla tarihlendirilebilir. Bu unguentarium imparatorluğun batısındaki bir merkezde (İtalya?) üretilerek içerisinde bulunan merhem, parfüm/parfümlü yağ ile birlikte Anadolu topraklarına ticari bir nesne olarak ulaşmış olmalıdır. Bu örnek ile İtalyada üretilen parfümlü yağların ulaştığı coğrafyaya Anadolu’nun da dahil edilebilir olması önemli bir kazanımdır. Koleksiyonda yer alan diğer bütün eserler gibi bu koku şişesinin de satın alma yolu ile koleksiyona kazandırılmış olması yapılabilecek yorumların ise sınırlı kalmasına sebep olmaktadır.

Bu gruba giren diğer bir şamdan biçimli unguentarium ise (fig. 3.20) yeşil renkte saydam camdan serbest üfleme-aletle şekillendirme teknikleriyle üretilmiştir. 2.2 cm çapındaki ağız kenarı içe doğru katlanmış, uzun silindirik boyunlu, konik gövdeli ve bir önceki örnekten farklı olarak içbükey diplidir. 11.5 cm yükseklikteki unguentariumun dip çapı 4.3 cm olarak ölçülmüştür. Fig. 3.19 ile benzer şekilde MS 1. yüzyılda üretilmeye başlanan bu formun MS 2.-3. yüzyılda yaygın olarak kullanıldığı söylenebilir⁴⁹.

Makara Biçimli Unguentariumlar (Fig. 3.21, 3.22): Tipik olarak ağız kenarı dışa ve içe katlanarak düzleştirilmiş, silindirik boyunlu, makara tipi gövdeli ve düz dipli unguentariumlardır. Genellikle oldukça kalın cidarlı olup koyu yeşil, mavimsi yeşil renkte camdan üretilmişlerdir. Bu tip unguentariumlar ağız ve gövde genişliklerinin birbirine yakın olmasından dolayı makara biçimli olarak isimlendirilmektedirler. Form, Roma İmparatorluğunun hem doğu; hem de batı topraklarında bilinmekle birlikte daha çok Suriye-Filistin ve Anadolu örneklerinin zenginliği nedeniyle doğu topraklarında yaygın oldukları an-

44 Foy – Nenna 2006, 19, 133 -148. Isings form 82B2 tipindeki örnekler için bkz. 139 -140, F UNG 009, F UNG 011.

45 Arveiller-Dulong – Nenna 2005, 145, 146, no. 382, 385.

46 Arveiller-Dulong – Nenna 2005, 31; Foy 2015, 384. Ayrıca *PATRIMONI* ve *PATRIMONIVM* için bkz. Thesaurus Linguae Latinae 10,1:755; Millar 1977, 624-627.

47 Foy 2018, 289; Fleming 1999, 65; Whitehouse 2001, 16, 81-82.

48 Foy 2015, 384, fig. 37, no. 158.

49 Isings 1957, 99; Lightfoot – Arslan 1992, 84-86, no. 40-42; Erten 2018, 79, kat. no. 28; Atila – Gürler 2009, 110-111, kat. no. 181-182; Gürler 2000, 63, no. 80; Aliş 2022, 161, kat. no. VI. 09.

laşılmaktadır. Kayseri Müzesi'nde 11 adet makara biçimli unguentarium olmakla birlikte bunlardan biri Kültepe kazısı ve diğer ikisi tünel kazısı ve Sarızda ele geçen üç örnek bölgede kullanımda olduklarını ortaya koymaktadır⁵⁰. Gaziantep Medusa Cam Müzesi'nde yer alan 13 örneğin ise buluntu yeri Adana-Osmaniye-Antakya civarı olarak belirtilmektedir⁵¹. Anadolu Medeniyetleri Müzesinde yer alan unguentariumun ise buluntu yeri Gaziantep-Nizip/Belkis olarak belirtilmiştir. Ancak, E. Erten Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bu tip unguentariumlarla sıklıkla karşılaştığını; Adana, Afyon, Amasra, Ankara Anadolu Medeniyetleri, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Fethiye, Burdur, Hatay, İzmir, Manisa, Samsun müzelerinde de benzer örneklerin yer aldığını belirtmektedir. Anadolu'daki bu yoğunluk dikkate alındığında kullanımı kadar üretiminin de yapılmış olabileceği üzerinde durulmaktadır⁵².

Koleksiyonda yer alan iki makara biçimli unguentariumun her ikisi de yeşil renkte saydam camdan serbest üfleme-aletle şekillendirme teknikleriyle üretilmiş, tüm ve eksiksiz eserlerdir. Eserlerden biri 4.6 cm çapında dışa çekik ağız kenarı düzleştirilmiş, silindirik boyunlu, çan biçimli gövdeye sahip olup 4 cm çapında hafif konkav diplidir. 7.3 cm uzunluğundaki eserin boyundan gövdeye geçişinde aletle sıkıştırma izi görülmektedir (fig. 3.21). İkinci eser ise (fig. 3.22) 3.8 cm çapında yuvarlatılmış ağız kenarı dışa çekik, silindirik boyunlu ve aşağı doğru genişleyen basık gövdelidir. 4 cm çapındaki dip kısmı içbükey olup, dipte pontil izi vardır. 6.1 cm yüksekliğindeki unguentariumun boyundan gövdeye geçiş kısmında aletle sıkıştırma izi görülmektedir. Her iki makara biçimli unguentarium da yukarıda sözü geçen benzer örnekler doğrultusunda MS 2.-3. yüzyıllara tarihlendirilebilir.

İğ Biçimli Unguentarium (Fig. 3.23): İğ biçimli unguentariumların ağız kenarı dışa ve içe katlanarak biçimlendirilirken, orta kısımda genişleyen iğ biçimli bir gövdeye ve sivri bir dibe sahiptirler. Bu tip unguentariumlar Isings tarafından "toilet bottle" başlığı altında incelenmiştir⁵³. Koleksiyonda yer alan örnek de bu biçimsel özelliklere sahip olup yeşil renkte saydam camdan serbest üfleme ve aletle şekillendirme teknikleriyle üretilmiştir. 4 cm ağız çapı ve 24 cm yüksekliği ile oldukça büyük boyutlu olduğu söylenmelidir. Anadolu'da benzer örneklerden biri Tokat Müzesi'nde bulunup Niksar Kurtarma kazısında ele geçmişken; Kayseri Müzesi'nde de benzer örneklerle karşılaşılmaktadır⁵⁴. Silifke-Pazarkaşı kurtarma kazısında kaya mezar odasından tespit edilen diğer bir örnek ise Silifke Müzesi envanterinde yer almaktadır⁵⁵. Bu tip unguentariumların İmparatorluğun batısındaki örnekleri çoğunlukla MS 4. yüzyıla tarihlenmekle birlikte⁵⁶ kullanımının doğuda MS 3. yüzyılda başlamış olduğu anlaşılmaktadır⁵⁷. O. Vessberg, Kıbrıs'ta Hellenistik Dönem boyunca kullanımda kalan benzer form özelliklerine sahip pişmiş toprak örneklerin, camdan üretilmiş iğ biçimli unguentariumların öncülleri olduklarını ve bu nedenle iğ biçimli unguentariumların kullanımının İmparatorluğun doğusunda daha erken başlamış olabileceğini önermektedir⁵⁸. MS 3. yüzyıla tarihlenen Silifke Nekropolisi mezar buluntusu oldukça büyük boyutlu iğ biçimli bir unguentarium'a ait dip parçası Anadolu'da da bu tipin MS 4. yüzyıldan önceye tarihlenebilen örneklerinin varlığını ortaya koymaktadır⁵⁹. Yukarıda sözü geçen benzer örnekler doğrultusunda iğ biçimli unguentariumların MS 3.- 4. yüzyıllarda kullanımda oldukları anlaşılmakta ve M. Durmaz koleksiyonu örneği de Geç Roma İmparatorluk Dönemi cam unguentariumları arasında yerini almaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Anadolu Medeniyetleri Müzesi denetiminde taşınır kültür varlığı koleksiyonerliği yapan Mehmet Durmaz'ın koleksiyonunda yer alan cam koku ve yağ şişeleri satın alma yolu ile koleksiyona kazandırılmış-

50 Kurup 2015, 149-159, kat. no. 56-66.

51 Höpken – Çakmaklı 2015, 101-105, no. 197-209.

52 Erten 1993, 152-158, not. 4; Höpken – Çakmaklı 2015, 101.

53 Isings 1957, 126, Form 105.

54 Tokat Müzesi: Eker 2016, 119, kat. no. U27; Kayseri Müzesi: Kurup 2015, 58-60, kat. no. 69-71.

55 Erten 2018, 43, kat. no. 12.

56 Isings 1957, 126, Form 105.

57 Palmyra: Gawlikowska – Aşad 1994, 13, pl. I.9.

58 Vessberg 1952, 141, pl. IX.31; Erten 2018, 43, 73, kat. no.12, 25.

59 Erten 2018, 73, kat. no. 25.

tır. Bu koku ve yağ şişeleri iki adet minyatür şişe (fig. 1.1-2), birer adet aryballos (fig.1.3), kuş biçimli şişe (fig. 1.4), prizmatik gövdeli koku şişesi / mercury bottle (fig. 1.5) ile çeşitli biçimlerde üretilmiş çok sayıda unguentariumdan (fig. 1.6-9, fig. 2.10-18, fig. 3.19-23) oluşmaktadır. Buluntu yerleri hakkında net bir veri olmasa da; bu şişelerin Ankara ve çevresinden gelmiş oldukları belirtilmiştir. Eserlerin büyük oranda tüm ve eksiksiz olarak günümüze gelmiş olmaları antik dönemde ölü hediyeleri olarak mezarlara yerleştirilmiş olduklarını, Ankara ve çevresindeki antik yerleşimlerin nekropolis alanlarında yapılan kaçak kazılarla gün yüzüne çıkarıldıklarını düşündürmektedir. Kontekst bağlamında değerlendirilmesi mümkün olmayan bu eserlerin tarihlendirmeleri analogi yolu ile yapılmış, Anadolu ile Anadolu dışındaki müze, özel koleksiyon ve arkeolojik kazılardan tespit edilen benzer örnekler formların tarihlendirilebilmesi açısından temel oluşturmuştur.

Koleksiyonda yer alan eserlerin büyük bölümünün imparatorluğun doğusundaki merkezlerde geliştirilmiş tipler oldukları ve imparatorluğun batısında tespit edilmiş az sayıda örnek dışında Doğu Akdenizde yayılım gösterdikleri söylenebilir. Minyatür şişeler (fig. 1.1-2), kuş biçimli şişe (fig.1.4) ve şamdan biçimli unguentariumlar (fig. 14-20)'ın özellikle Kıbrıs başta olmak üzere Doğu Akdeniz örnekleri ile benzerlikleri dikkat çekicidir⁶⁰. Yaka ağızlı aryballos (fig.1.3) ve makara biçimli unguentariumların (fig. 3.21-22) benzerleri ise daha önce yapılmış bilimsel çalışmalarda Anadolu kökenli olabilecek formlar arasında değerlendirilmişlerdir⁶¹. Ancak, yine de Roma İmparatorluk Dönemi'nde günlük kullanım içerisinde kendilerine geniş yer bulmuş bu şişelerin halkın ihtiyacını karşılamaya yönelik yerel atölyelerde üretilmiş ve sınırlı bir alana dağılmış olabilecekleri gibi ticari nesnelere olarak belki de içerikleri ile birlikte Roma İmparatorluğu coğrafyasında dolaşıma girmiş de olabileceklerini göz ardı etmemek gerekmektedir.

Mercury bottle olarak tanınan prizmatik gövdeli koku şişelerinin de bir örneği koleksiyonda yer almaktadır (fig. 1.5). İmparatorluğun batısındaki merkezlerde kalıba üflenerek üretilen bu tip şişelerin çoğunlukla dip kısımlarında yer alan betimler ve yazıtlar dikkat çekicidir⁶². Ancak, M. Durmaz koleksiyonunda bulunan eser ve Anadolu'dan yayınlanmış az sayıda benzer örneğin dip kısımlarında ya da yan duvarlarında herhangi bir betim bulunmamaktadır⁶³. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda bu şişenin ve dekorasyonsuz yakın benzerlerinin imparatorluğun batısında üretilmiş örneklerin yerel taklitleri olarak Doğu Akdenizdeki bir atölyede üretilmiş olabileceği önerilebilir.

Koleksiyonun en geniş repertuarını oluşturan unguentariumlar ise genel olarak serbest üfleme, dekorasyonsuz ve basit formlardan oluşurken, bu koku şişelerini kendi içinde armudi (fig. 1.6-7), oval (fig. 1.8-9), konik gövdeli (fig. 2.10-13), şamdan biçimli (fig. 2.14-fig.3.20), makara biçimli (fig. 3.21-22), iğ biçimli (fig. 3.23) olmak üzere alt tiplere ayırabilmek mümkün olmuştur. Çalışma kapsamında değerlendirilen formlar arasından şamdan biçimli bir unguentarium (fig. 3.19) koleksiyonun cam seksiyonunda bulunan en seçkin eser olarak ön plana çıkmaktadır. Isings Form 82B(2) tipindeki bu şişenin benzer örnekleri ile Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki koleksiyonlarda karşılaşılabılır ancak dip kısmında yer alan PATRIMONI yazıtı ile eserimiz Anadolu'daki yayınlanmış benzerlerinden ayrılmaktadır. MS 2. yüzyıla tarihlendirilen bu unguentarium İtalyadan ihraç edilen ve dip kısmındaki yazıttan anlaşıldığı üzere imparatorluk tarafından vergiye tabi tutulan⁶⁴ parfümlü yağların ulaştığı coğrafyaya Anadolu topraklarının da dâhil edilmesi gerektiğini bize göstermesi açısından oldukça değerlidir.

Sonuç olarak bu çalışmanın, M. Durmaz'a ait büyük bir koleksiyonun parçası olan ve yukarıda ayrıntılı şekilde değerlendirilen cam koku ve yağ şişeleri Anadolu topraklarında kullanılmış cam formlarının bütünlüğünün algılanabilmesi, çeşitliliğinin saptanabilmesi ve ticareti yapılan koku ve koku şişelerinin coğrafi dağılımlarının tespit edilebilmesine yardımcı olması açısından cam çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

60 Bu tip şişelerin Anadolu ve Doğu Akdenizdeki dağılımları için bkz. minyatür şişeler: dn. 8-13; kuş biçimli şişe: dn. 24-25; şamdan biçimli unguentariumlar: dn. 35, 38, 39, 41.

61 Yaka ağızlı aryballoslar için bkz. dn. 20; makara biçimli unguentariumlar için bkz. dn. 52.

62 Bkz. dn. 28-29.

63 Bkz. dn. 32.

64 Arveiller-Dulong – Nenna 2005, 31; Foy 2015, 384.

Figür 1: M. Durmaz Koleksiyonu'ndan Minyatür Şişeler (1-2); Aryballos (3); Kuş Biçimli Şişe (4); Prizmatik Şişe (5); Armudi Gövdeli (6-7) ve Oval Gövdeli (8-9) Unguentariumlar.

Figür 2: M. Durmaz Koleksiyonu'ndan Konik Gövdeli (10-13) ve Şamdan Biçimli (14-18) Unguentariumlar.

Figür 3: M. Durmaz Koleksiyonundan Şamdan Biçimli (19-20); Makara Biçimli (21-22) ve İğ Biçimli (23) Unguentariumlar.

KAYNAKÇA

- Adam-Veleni 2010 P. Adam-Veleni, *Glass Cosmos*, Tessaloniki, 2010.
- Akat et al. 1984 Y. Akat, N. Fıratlı, H. Kocabaş, *Hüseyin Kocabaş Koleksiyonu Cam Eserler Kataloğu*, İstanbul, 1984.
- Akkuş-Koçak 2021 E. Akkuş-Koçak, *Metropolis Aşağı Hamam-Palaestra Cam Buluntuları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, 2021.
- Alış 2022 A. Alış, "Diocaesarea Doğu Nekropolis Cam Buluntuları", *Diocaesarea Doğu Nekropolis: Mezarlar ve Buluntular*, ed. Ü. Aydınoglu, Ankara, 2022, 157-178.
- Arveiller 2006 V. Arveiller, "Les Bouteilles Mercure", *Corpus des Signatures et Marques sur Verres Antiques, Association Française pour l'Archéologie du Verre*, eds. D. Foy – M-D. Nenna, Aix-en-Provence, Lyon, 2006, 125-132.
- Arveiller-Dulong–Nenna 2005 V. Arveiller-Dulong – M. D. Nenna, *Les Verres Antiques du Musée du Louvre II*, Paris, 2005.
- Atila 2021a C. Atila, "Myken Dünyasında Parfüm ve Parfüm Kapları", *Antik Çağ'dan Günümüze Parfüm*, eds. C. Atila – G. E. Erginer, Ankara, 2021, 19-30.
- Atila 2021b C. Atila, "Antik Yunan Dünyasında Parfüm ve Parfüm Kapları", *Antik Çağ'dan Günümüze Parfüm*, eds. C. Atila – G. E. Erginer, Ankara, 2021, 31-62.
- Atila – Gürler 2009 C. Atila – B. Gürler, *Bergama Müzesi Cam Eserleri*, İzmir, 2009.
- Atila – Okan 2017 C. Atila – E. Okan, "Glass Vessels from Bolu Museum", *Journal of Archaeology and Art/ Arkeoloji ve Sanat* 155, 2017, 73-82.
- Ben-Noun 2016 L. Ben-Noun, *Beauty of Humans*, Negev, 2016.
- Brun 2000 J.-P. Brun, "The Production of Perfumes in Antiquity: The Cases of Delos and Paestum", *American Journal of Archaeology* 104/2, 2000, 277-308.
- Canav 1985 Ü. Canav, *Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Cam Eserler Koleksiyonu*, İstanbul, 1985.
- Civelek 2019 A. Civelek, "Antik Dönemde Parfüm", *Arkeoloji ve Sanat* 163, 2019, 1-12.
- Czurda-Ruth 2007 B. Czurda-Ruth, *Hanghaus 1 in Ephesos Die Gläser, Forschungen in Ephesos VIII 7*, Vienna, 2007.
- Çakmaklı 2007 Ö. D. Çakmaklı, *Uşak Arkeoloji Müzesinde Korunan Roma Dönemine Ait Cam Eserler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2007.
- Dusenbery 1967 E. B. Dusenbery, "Ancient Glass from the Cemeteries of Samothrace", *Journal of Glass Studies* 9, 1967, 34-49.
- Dusenbery 1998 E. B. Dusenbery, *Samothrace The Necropolis and Catalogues of Burials*, New Jersey, 1998.
- Eker 2014 F. Eker, *Kahramanmaraş Müzesi'ndeki Cam Eserler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2014.
- Eker 2017 F. Eker, *Kumdan Sızan Kültürler: Kahramanmaraş Müzesindeki Cam Kaplar*, Kahramanmaraş, 2017.
- Eker 2016 K. Eker, *Tokat Müzesi'ndeki Cam Kaplar ve 3D Modelleme Çalışmaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2016.

- Erten 2021 E. Erten, “Yunan ve Roma Camcılığında Aryballoi: Kökenleri, Üretim Teknikleri, İşlevleri”, *Asırlık Çınar Anadolu Medeniyetleri Müzesi 100 Yaşında*, eds. Y. Kırac – U. Alagöz – Z. F. Taşkıran – A. Alpagut, Ankara, 2021.
- Erten 2018 E. Erten, *Silifke Müzesi Cam Kataloğu*, Ankara, 2018.
- Erten 1993 E. Erten, *Başlangıcından Geç Antik Dönem Sonuna Kadar Anadolu’da Cam*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1993.
- Fleming 1999 S. J. Fleming, *Roman Glass: Reflections on Cultural Change*, Philadelphia, 1999.
- Foster 1974 E. D Foster, *The Manufacture and Trade of Mycenaean Perfumed Oil*, Ph.D Thesis, Duke University, Duke, 1974.
- Foy 2018 D. Foy, “An Overview of the Circulation of Glass in Antiquity”, *Oxford Studies on the Roman Economy: Trade, Commerce and the State in the Roman World*, eds. A. Wilson – A. Bowman, Oxford, 2018, 265-300.
- Foy 2015 D. Foy, “Les marques sur les récipients en verre découverts en Gaule: Indices de production et derelations commerciales (milieu du I er s.-v e s. apr. J.-C.)”, *Gallia* 72/2, 2015, 351-401.
- Foy – Nenna 2006 D. Foy – M.-D. Nenna, “Les Unguentaria”, *Corpus des Signatures et Marques sur Verres Antiques*, Association Française pour l’Archéologie du Verre, eds. D. Foy –M.-D. Nenna, Aix-en-Provenve - Lyon, 2006, 133-148.
- Gawlikowska – Asad 1994 K. Gawlikowska – K. Asad, “The Collection of Glass Vessels in the Museum of Palmyra”, *Studia Palmyreńskie IX*, eds. M. Gawlikowski – S. P. Kowalski, Warszawa, 1994, 5-36.
- Gençler 2009 Ç. Gençler, *Elaiussa Sebaste Antik Yerleşimi Cam Buluntuları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2009.
- Gençler-Güray 2011 Ç. Gençler-Güray, “Elaiussa Sebasténin Roma Dönemi Cam Buluntuları”, *OLBA XIX*, 233-266.
- Gençler-Güray 2013 Ç. Gençler-Güray, “Smintheion Roma Dönemi Cam Kapları”, *Apollon Smintheus’un İzinde*, ed. C. Özgünel, İstanbul, 2013, 129-133.
- Grose 1989 D. F. Grose, *The Toledo Museum of Art - Early Ancient Glass - Core-Formed, Rod-Formed, and Cast Vessels and Objects from the Late Bronze Age to the Early Roman Empire, 1600 BC to AD 50*, New York, 1989.
- Grossmann 2002 R. A. Grossmann, *Ancient Glass: A Guide to the Yale Collection*, New Haven, 2002.
- Gürler 2000 B. Gürler, *Tire Müzesi Cam Eserleri*, Ankara, 2000.
- Hazinedar-Coşkun 2018 T. Hazinedar-Coşkun, “Tire Müzesi Koleksiyonundan Bir Grup Cam Şişe”, *TÜBA-KED* 18, 2018, 49-61.
- Harden 1981 D. B. Harden, *Catalogue of Greek and Roman Glass in the British Museum, Vol. 1, Core and Rod-Formed Vessels and Pendants and Mycenaean Cast Objects*, London, 1981.
- Höpken – Çakmaklı 2015 C. Höpken – Ö. D. Çakmaklı, *Fragile Splendour: Glass in the Medusa Collection in Gaziantep / Narin Pırlıltı: Gaziantep Medusa Cam Koleksiyonu*, Bonn, 2015.
- Hanar 2018 E. Hanar, *Diyarbakır Müzesindeki Cam Kaplar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2018.

- Hayes 1975 J. W. Hayes, *Roman and Pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum: A Catalogue*, Toronto, 1975.
- Isings 1957 C. Isings, *Roman Glass from Dated Finds*, Gröningen, 1957.
- Israeli 2003 Y. Israeli, *Ancient Glass in the Israel Museum: The Eliahu Dobkin Collection and Other Gifts*, Jerusalem, 2003.
- Karakurt 2021 M. Karakurt, "Antik Çağ, Mısır, Hellen ve Roma Dünyasında Parfüm Kullanımı", *Antik Çağdan Günümüze Parfüm*, eds. C. Atilla – G. E. Erginer, Ankara, 2021, 1-18.
- Kasapoğlu – Özdemir 2012 H. Kasapoğlu – S. Özdemir, "Cam Eserler", *Antik Troas'ın Parlayan Kenti: Parion 1997-2009 Yılları Yüzey Araştırmaları, Kazı ve Restorasyon Çalışmaları*, ed. Prof. Dr. Cevat Başaran, İstanbul, 2012, 151-163.
- Keskin 2019 A. L. Keskin, *Parion Tavşandere Nekropolü Cam Buluntuları (2005-2017)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2019.
- Koçan – Tan 2017 N. Koçan – T. Tan, "Bandırma Arkeoloji Müzesinden Bir Grup Cam Unguanterium", *Arkeoloji ve Sanat, Sayı: 155*, Mayıs-Ağustos 2017, 83-106.
- Kurup 2015 S. Kurup, *Kayseri Müzesi Cam Eserleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2015.
- Küçükpazarlı 2006 N. Küçükpazarlı, *Konya Arkeoloji Müzesinde Bulunan Roma Çağı Cam Eserleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2006.
- Lightfoot 1989 C. S. Lightfoot, *Afyon Müzesindeki Cam Eserler Kataloğu / A Catalogue of Glass Vessels in Afyon Museum*, England, 1989.
- Lightfoot 2017 C. S. Lightfoot, *The Cesnola Collection of Cypriot Art: Ancient Glass*, New Haven and London, 2017.
- Lightfoot – Arslan 1992 C. S. Lightfoot – M. Arslan, *Ancient Glass of Asia Minor: A Private Collection*, Ankara, 1992.
- Lukas 1930 A. Lukas, "Cosmetics, Perfumes and Incense in Ancient Egypt", *The Journal of Egyptian Archaeology* 16, 1/2, 1930, 41-53.
- Lukas 1959 A. Lukas, *Ancient Egyptian Materials and Industries*, Third Edition-Revised, London, 1959.
- Marangoz 2018 Ö. Marangoz, *Şanlıurfa Müzesi'nde Yer Alan Cam Eserler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2018.
- Mendels 1989 M. D. Mendels, *Perfumes and Cosmetics in the Ancient World, The Israel Museum*, Jerusalem, 1989.
- Meral 2012 K. Meral, "Kyzikos'tan Lahit Mezar Buluntuları", *Höyük* Sayı 5, 2012, 25-44.
- Millar 1977 F. Millar, *The Emperor in the Roman World: 31 BC-AD 337*, London, 1977.
(<https://archive.org/details/emperorinromanwo0000mill> - 02.04.2024).
- Moulos 2015 M. Moulos, *The Textile and Perfumed Oil Industries of Mycenaean Pylos: Production, Scope, and Trade of Two Value-Added Goods*, Unpublished Master Thesis, 2015.
- Özbilgin 2019 Ö. Özbilgin, *Samsun Müzesi'nde Bulunan Cam Eserler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2019.

- Öztürk 2019 İ. Öztürk, “Kalebayır Nekropolisi Sondaj ve Genişletilmiş Kazı Çalışmaları”, *Mysia'dan Üç Nekropolis/Three Necropoleis from Mysia: Üzümlü, Kalebayır, Şevketiye*, eds. İ. Öztürk – E. Coşar, 2019, 33-123.
- Schwarzer – Rehren 2021 H. Schwarzer – T. Rehren, “Glass Finds from Pergamon. A Report on the Result of Recent Archaeological and Archaeometric Research”, *Vom künstlichen Stein zum durchsichtigen Massenprodukt: Innovationen in der Glastechnik und ihre Sozialen Folgen Zwischen Bronzezeit und Antike, Berlin Studies of the Ancient World 67*, eds. F. Klimscha – H.-J. Karlsen – S. Hansen – J. Renn, 2021, 161-216.
- Sorokina 1987 N. P. Sorokina, “Glass Aryballoi (first-third centuries AD) from the Northern Black Sea Region”, *Journal of Glass Studies 29*, 1987, 40-46.
- Stern – Erten Yağcı 1989 E. M. Stern – E. Erten Yağcı, “Adana Bölge Müzesinde Sergilenmekte Olan Cam Eserler”, *Bulleten LIII*, Ağustos-Aralık 1989, 595-605.
- Stern 1977 E. M. Stern, *Ancient Glass at the Fondation Custodia (Collection Frits Lugt) Paris*, Groningen, 1977.
- Susak-Pitzer 2015 A.P.Susak-Pitzer, *Exploring Value through Roman Glass from Karanis, Egypt*, University of California, Los Angeles, 2015.
- Şahin 2018 O. Şahin, *Konya Ereğli Müzesi Cam Eserleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2018.
- Taştemür – Gürler 2019 E. Taştemür –B. Gürler, *Glass Works in the East Thrace Museums/Doğu Trakya Müzeleri Cam Eserleri*, Ankara, 2019.
- Temür – Özbilgin 2023 A. Temür – Ö. Özbilgin, “Aydın Müzesi Cam Unguentariumları”, *Halime Hüryılmaz'a Armağan: Ege'nin Ruhunu Yaşamak*, eds. A. Aykurt et al., Ankara, 2023, 359-382.
- TLL Thesaurus Linguae Latinae, “PATRIMONIVM”, 10, 1: 755 <https://publikationen.badw.de/en/thesaurus/lemmata#65823> (02.04.2024).
- Vessberg 1952 O. Vessberg, “Roman Glass in Cyprus”, *Opuscula Archaeologica Vol. VII*, 1952.
- Vessberg – Westholm 1956 O. Vessberg – A. Westholm, *The Swedish Cyprus Expedition Vol. IV, Part 3: The Hellenistic and Roman Periods in Cyprus*, Lund, 1956.
- Whitehouse 1997 D. Whitehouse, *Roman Glass in the Corning Museum of Glass, Volume One*, New York, 1997.
- Whitehouse 2001 D. Whitehouse, *Roman Glass in the Corning Museum of Glass, Volume Two*, New York, 2001.
- Yegül 2006 F. Yegül, *Antik Çağ'da Hamamlar ve Yıkanma*, çev. E. Erten, İstanbul, 2006.

SUMMARY

The earliest evidence of perfume and oil production dates back to the Bronze Age, with vessels made of various materials such as ceramic, metal, faience, and glass used to preserve these products. From the 6th century BC onwards, core-formed glass perfume and oil bottles produced in the Mediterranean basin spread throughout the ancient world. From the Early Roman Imperial Period on, the production became easier, and various forms were created owing to the development of glass blowing technique. Subsequently, glass perfume bottles became common in daily use. While glass perfume and oil bottles for daily use are generally found in fragments from archaeological contexts, well-preserved examples are uncovered in grave contexts.

Glass perfume and oil bottles in the private collection of Mehmet Durmaz, a collector of movable cultural property under the control of the Museum of Anatolian Civilizations in Ankara, were acquired through purchase. These glass perfume and oil bottles consist of two miniature bottles (fig. 1.1, 1.2), an aryballos (fig. 1.3), a bird-shaped bottle (fig. 1.4), a prismatic bottle/mercury bottle (fig. 1.5) and various types of unguentaria (fig. 1.6-9, fig. 2.10-18, fig. 3.19-23). Although there is no definitive evidence regarding their place of origin, it has been reported that these bottles were brought from Ankara and its surroundings. The well-preserved condition of these bottles suggests their use as grave goods in antiquity, possibly unearthed during illegal excavations in the necropolis of ancient settlements in Ankara and its surroundings. These bottles, which cannot be contextualised, were dated by analogy. The examples forming the dating criteria are the published vessels from museums, private collections, and archaeological excavations.

The majority of the bottle types in the collection were determined to be developed in the eastern centres of the Roman Empire and spread throughout the Eastern Mediterranean, except for a few examples identified in the western part of the Empire. The similarities between miniature bottles (fig. 1.1, 1.2), a bird-shaped bottle (fig. 1.4), candlestick unguentaria (fig. 14-20) and Eastern Mediterranean examples, especially those from Cyprus, are noteworthy. Furthermore, similar aryballos (fig.1.3) and spool-shaped unguentaria (fig. 3.21-22) are well-represented among the forms found in Anatolia.

The collection also includes an example of the prismatic perfume bottle (fig. 1.5) known as Mercury bottles. These mould-blown bottles, which originated from the western part of the empire, mostly bear depictions and inscriptions on the bottoms. However, the bottle in the M. Durmaz collection and a few similar examples published from Anatolia do not bear depictions or inscriptions on the bottoms or sides. The difference suggested that this bottle and other undecorated similar prismatic bottles from Anatolia may be local imitations of examples produced in the western part of the Roman Empire.

The unguentaria in different sizes and types form the largest group of the collection. This group mainly covers free-blown, undecorated and simple forms. The sub-groups of unguentaria can be identified based on their typological differences, such as pear-shaped (fig. 1.6-7), ovoid (fig. 1.8-9), conical (fig. 2.10-13), candlestick-shaped (fig. 2.14-18, fig. 3.19-20), spool-shaped (fig. 3.21-22) and spindle-shaped (fig. 3.23) bodies. Among the perfume bottles examined in this study, a candlestick-shaped unguentarium (fig. 3.19) stands out as the most distinguished vessel in the glass section of the collection. Similar examples of this candlestick-unguentarium can be encountered in Anatolian collections, but fig. 3.19 differs from its published counterparts from Anatolia with the "PATRIMONI" inscription on the bottom. This example is believed to have originated in Italy based on the inscription on the bottom, proving it was taxed by the Roman Empire. Thus, this unguentarium, dating back to the 2nd century AD, is particularly valuable as it indicates that Asia Minor should be included in the geographical reach of the perfumed oils.

These perfume bottles, in various forms, examined in detail above, offer an inclusive selection as they cover rare examples as well as common types used in Anatolia in antiquity.